

moj nasprotnik. Ta organ sem skušal opisati pri obravnavanju Tolstojevega pojma »odnos do življenja«. Ta najpristnejši in najobčutljivejši reagens osebnosti je tvorec umetnosti. Zaradi čiste predstave o njem in o umetnosti zavračam važnost svetovnih nazorov v umetnosti. Nobeden od njih ne more imeti v nji odločilnega pomena, naj bo pravilen ali ne. Vsak je v umetniškem delu samo primes, ki je v bistvu nevažna, največkrat pa celo moteča in škodljiva. Take moteče in škodljive primese v »Vojni in miru« ni, kajti roman je bil napisan vsaj deset let pred Tolstojevim religioznim prelomom, po katerem se prične v njegovem delu oglašati njegov svetovni nazor v pravem pomenu te besede. Njegov odnos do življenja ustvarja veliki roman še nemoteno. M. Lifšic pa vidi razlog za popolnost tega dela drugod: »V časih, ko je bil ta roman napisan, se Tolstojev kmečki glas še ni ločil od glasu konservativne plemiške demokracije (običajnega stališča velikega pisatelja v tej zgodnji dobi njegove dejavnosti). Zaradi vrste zgodovinskih vzrokov je bilo tako zlitje dveh družbenih tendenc še mogoče in, kar je najvažnejše, ni moglo ali skoraj ni moglo zmotiti splošnega umetniškega učinka Tolstojevih ‚brezprimernih podob‘.« Umetniški učinek Tolstojevega dela je zdaj za M. Lifšica spet odvisen od neke »vrste zgodovinskih vzrokov«; tako da res ne vemo več, kaj ustvarja umetnost in kaj uživa M. Lifšic pri branju Tolstojevega dela, ali njegov »splošni pogled na življenje« ali njegov »kmečki glas« ali »vrsto zgodovinskih vzrokov«. Vsekakor so ti zgodovinski vzroki popolnoma nov estetski kriterij.

Josip Vidmar

RAZGLEDI

POLEMIKA O STALINU PO FEBRUARSKI REVOLUCIJI

V drugi polovici lanskega leta je v Sovjetski zvezi začela izhajati kot organ Inštituta marksizma-leninizma pri CK KPSZ nova revija z naslovom »Voprosy istorii KPSS«. Posebna revija, posvečena vprašanjem zgodovine sovjetske komunistične partije, je gotovo potrebna spričo ogromnega raziskovalnega področja, ki še čaka zgodovinske obdelave. Ne samo obsežnost, tudi izredna pomembnost tega področja prve zmagovite socialistične revolucije in njene nadaljnje usode gotovo narekujejo potrebo, ustvariti temu specialnemu študiju posebno glasilo.

Že XX. kongres KPSZ je ugotovil, da je znanstveno raziskovanje zgodovine sovjetske partije eno najbolj zaostalih področij sovjetskega ideološkega dela. Nastop A. M. Pankratove, glavne urednice zgodovinske revije »Voprosy istorii«, ki je zahtevala dostop do dokumentarnih virov partijske zgodovine in njihovo uporabo pri obdelovanju zgodovinskega dogajanja, je kongres sprejel kot popolnoma umeven. »Voprosy istorii« so po kongresu res začeli z objavljanjem vrste člankov, ki so skušali na podlagi še neuporabljenega dokumentarnega gradiva na novo osvetliti nekatera vprašanja par-

tijske zgodovine. Te prve poskuse pa je sovjetsko politično vodstvo ocenilo v glavnem negativno. Partijska organa »Kommunist« in »Partijnaja žizn« sta ostro kritizirala članke in redakcijo »Voprosov istorii«, dokler ni bil z marčno številko leta 1957 z majhnimi izjemami zamenjan ves uredniški odbor. Smrt glavne urednice A. M. Pankratove nekaj tednov za tem je prelom v vodstvu časopisa še poglobila. Vendar tudi tako prenovljena revija očitno ni zadoščala potrebam po preučevanju zgodovine KPSZ, saj so njene strani odprte vprašanjem celotne zgodovine, ruske in občne. Kakor že omenjeno, je začelo izhajati specialno glasilo za vprašanja sovjetske partijske zgodovine.

Obe reviji, tako »Voprosy istorii« v prvem pokongresnem letu kakor tudi zdaj »Voprosy istorii KPSS«, sta objavili precej zanimivega gradiva, ki nam pomaga k boljšemu poznavanju in razumevanju nekaterih vprašanj sovjetske revolucijske zgodovine. Čeprav gre v glavnem za krajše specialne študije, ni mogoče v kratkem s pridom pregledati vse problematike, ki jo obravnavajo. Omejili se bomo samo na en problem, ki je vzbudil največ nasprotnih mnenj in doživel dve posebni obdelavi. To je vprašanje o taktiki boljševikov v marcu-aprilu leta 1917, oziroma posebej o Stalinovi vlogi v tem odločilnem obdobju sovjetske revolucije in partije. Vprašanje samo je pri nas nakazal dr. M. Mikuž v svojem pregledu glavnih problemov oktobrske revolucije (Naši razgledi, 1957, str. 481 in 504), prva, t. j. sporna izmed obeh sovjetskih obdelav — članek E. N. Burdžalova — pa je bila omenjena in upoštevana v našem članku o Leninu in nacionalnem vprašanju v oktobrski revoluciji (Naša sodobnost, 1957, str. 970 in 1080).

E. N. Burdžalov je v četrti številki »Voprosov istorii« leta 1956 skušal na osnovi dokumentarnega gradiva osvetliti stališče boljševikov v prvih tednih po februarski revoluciji, t. j. vprašanje, o katerem beremo v »Kratki zgodovini VKPb« sledeče: »Stalin, ki se je bil pravkar vrnil iz pregnanstva, Molotov in drugi so hkrati z večino partije zagovarjali politiko nezaupanja začasni vladi, nastopali so proti brambovstvu in pozivali na aktivno borbo za mir, na borbo proti imperialistični vojni. Del partijskih funkcionarjev je omahoval, odražajoč svojo politično zaostalost zaradi dolgotrajnega bivanja v ječi ali pregnanstvu. Čutilo se je, da ni voditelja partije — Lenina« (str. 179 slov. izdaje iz leta 1946). Tudi v Stalinovi kratki biografiji je rečeno, da sta Stalin in Molotov branila politiko nezaupanja do začasne vlade v nasprotju z brambovci in s Kamenjevim, ki je zagovarjal politiko pogojne podpore začasni vladi (str. 58 ruske izdaje). O tem vprašanju boljševiške taktike do začasne vlade, ki je v svojem bistvu vprašanje o preraščanju meščansko demokratične revolucije v socialistično, je sam Stalin 19. novembra 1924 v svojem govoru »Tročkizem ali leninizem« dejal, da je partija sprejela politiko pritiska na začasno vlado, kar zadeva vprašanje o miru, da se ni takoj odločila napraviti korak od starega gesla o diktaturi proletariata in kmetov k novemu geslu o oblasti sovjetov. Ta napačna pozicija je množila pacifistične iluzije, vplivala je v prid brambovstvu in zavirala je revolucionarno vzgojo množic. »To napačno pozicijo sem tedaj delil z drugimi partijskimi tovariši, nje sem se v celoti odrekel šele sredi aprila, ko sem se pridružil Leninovim tezam« (J. V. Stalin, Zbr. d., zv. 6, str. 353). Na osnovi arhivskih dokumentov in sodobnega tiska ugotavlja Burdžalov, da so zahtevo po odstranitvi začasne vlade in po koncentraciji vse oblasti v rokah sovjetov vse do sklica ustavo-

tvorne skupščine prve postavile množice viborškega rajona. Oba tedanja vodilna organa komaj legalizirane, še ne konsolidirane boljševiške partije, biro CK in petrograjski komite, sta zavzela drugačno stališče. Biro CK je sicer tudi sprejel sklep o boju proti buržoazni začasni vladi za postavitev začasne revolucionarne vlade, ni pa določil konkretnih oblik tega boja, niti ni v njem opredelil vloge in mesta sovjetov. Petrograjski komite je kljub prizadevanjem Molotova v imenu biroja CK sprejel sklep o podpori začasni vladi »toliko, kolikor« bodo njena dejanja odgovarjala interesom proletariata in demokratičnih ljudskih množic. Kar zadeva vprašanje o vojni pa sta oba vodilna organa zavzela enako stališče, namreč proti tako imenovanemu revolucionarnemu brambovstvu, in poudarjala, da se imperialistični karakter vojne ni nič spremenil. »Pravda« kot glasilo obeh vodilnih organov je zastopala to stališče o vojni, ni pa načenjala vprašanja o preraščanju v socialistično revolucijo, o prehodu vse oblasti na sovjete, čeprav je razkrivala razredni značaj začasne vlade in pozivala k razvijanju revolucije do konca. Sredi marca, po vrnitvi Kamenjeva in Stalina iz pregnanstva, pa je prišlo do spremembe v taktični liniji boljševikov in v pisanju »Pravde«. Kljub odporu biroja CK in petrograjskega komiteja si je glavno vlogo pri določanju linije »Pravde« prisvojil Kamenjev. Branil je politiko pogojne podpore začasni vladi in se obenem zavzemal za vztrajno obrambo na frontah, vse dokler začasna vlada pod revolucionarnim pritiskom ne bo začela z mirovnimi pogajanjmi. V tem okviru so se v bistvu gibali tudi članki, ki jih je v tem času v »Pravdi« objavljala Stalin, tudi član redakcije. Decembra 1924 je Stalin v predgovoru k zborniku »Na poti k Oktobru« o teh člankih dejal, da se v njih »zrealijo določena omahovanja večine naše partije, kar zadeva vprašanja o miru in oblasti sovjetov, v marcu, aprilu 1917« in da je partija o teh vprašanjih tedaj ostala na pol poti. Ta del Stalinovega predgovora je bil kasneje v njegovih zbranih delih izpuščen. — Kamenjev je na vseruskem posvetovanju boljševikov od 28. marca do 2. aprila 1917 končno dosegel, da je bila v resolucijo sprejeta točka o nedopustnosti dezorganizacije armade in pa ugotovitev, da začasna vlada v glavnem izpolnjuje prevzete obveznosti. Na tej osnovi so se tedaj okrepile tendence po združevanju z menjševiki. Šele Leninova vrnitev v Rusijo in njegove Aprilske teze so naredile konec tem tendencam in dale boljševiški partiji jasno orientacijo za nadaljnje razvijanje socialistične revolucije in boja za mir. 6. aprila je o Leninovih tezah razpravljala biro CK. Burdžalov ugotavlja na osnovi zapisnika seje, da je glavni nasprotnik Leninovih tez bil Kamenjev, Stalin pa da je o njih dejal, da so shema, da v njih ni dejstev in da zato ne zadovoljujejo. Partija je sprejela novo orientacijo brez večjih težav in pretresov že v kratkem času, ugotavlja Burdžalov in to pojasnjuje s tem, da jo je vsa njena preteklost pripravljala na boj za preraščanje meščansko-demokratične revolucije v socialistično. Že deset dni po Leninovi vrnitvi je petrograjska mestna konferenca boljševikov sprejela Leninovo resolucijo o razmerju do začasne vlade, odločilno vlogo za strnitev partije na osnovi leninskih tez pa je odigrala VII. vsruska konferenca RSDRP, ki se je začela 24. aprila, piše Burdžalov. Kamenjev je na tej konferenci v koreferatu v nasprotju z Leninom izražal mnenje, da še ni mogoče postavljati vprašanja o prehodu na socialistično etapo revolucije. Burdžalov na kratko omenja, da je Zinovjev nastopil proti Kamenjevu v obrambo Leninove linije in da je Stalin v tem

času že zapustil pozicije Kamenjeva in podprl Leninove teze. Aprilska konferenca je sprejela Leninova stališča tako kar zadeva vprašanje nadaljnjega razvijanja revolucije, kakor tudi, kar zadeva vojno, agrarno, nacionalno in programsko vprašanje. Edino glede odnosa do internacionale še ni sprejela nedvoumnega stališča.

Članek Burdžalova je bil predmet ostre kritike v »Kommunistu« in »Partijni žiznji«. Nova redakcija »Voprosov istorii« pa se ga je odrekla v uvodniku k marčni številki leta 1957, češ da pomeni med vsemi članki, objavljenimi v reviji, največjo izgubo za znanstveno osvetlitev vprašanj zgodovine KPSZ. Burdžalovu je očitala, da se je pod videzom kritike kulta Stalinove osebnosti trudil poudariti vlogo Zinovjeva, da je v objektivističnem duhu obravnaval najvažnejša vprašanja idejnega in političnega boja boljševiške partije, da je z nevestnim izrabljanjem dokumentov skušal dokazati, da je partija do vrnitve Lenina stala v bistvu na polmenjševiških pozicijah, da je hotel sumarično očrniti Stalinovo dejavnost in enačiti njegovo stališče s stališčem Kamenjeva.

Veliki pomen, ki ga v SZ pripisujejo osvetlitvi vprašanj partijske taktike v tem obdobju, oziroma oceni Stalinove vloge, se kaže v dejstvu, da je nova revija »Voprosy istorii KPSS« kot prvi članek objavila študijo J. I. Bugajeva »K vprašanju o taktiki partije v marcu in začetku aprila 1917. leta«. Ta zelo podrobna študija se v glavnem opira na iste dokumente, ki jih je upošteval Burdžalov, ob nje pa izčrpnije postavlja Leninove sodbe in ocene ter zlasti še zajema iz množice dokumentov o široki revolucionarni dejavnosti nižjih boljševiških organizacij po vsej Rusiji in iz partijskega tiska. Ugotavlja, da je tempo februarske revolucije prehiteval partijske organizacije Petrograda, čeprav jih sama revolucija ni iznenadila. Množice so ustvarile sovjete, še preden je katerakoli stranka proglasila to geslo; toda sporazuma vodstva sovjeta z začasno vlado o predaji oblasti le-tej ni mogoče razložiti samo z organizacijsko šibkostjo boljševiške partije niti samo z oportunistom voditeljev sovjeta, temveč z zaupljivim, premalo zavednim odnosom množic do vlade kapitalistov; to je bila politika množic, ki je zrasla na družbeno-gospodarski podlagi Rusije kot najbolj malomeščanski izmed vseh evropskih držav. Tak razpored razrednih sil je bil vzrok, da je biro CK smatral za potrebno, ne podpirati začasno vlado, vendar se tudi ne spuščati z njo v odprt boj, marveč delovati za utrditev sovjetov. Bugajev ugotavlja, da je Burdžalov nepopolno citiral dokument o stališču biroja CK o tem vprašanju 9. marca (t. j. še pred vrnitvijo Stalina in Kamenjeva) in da je izpustil pravitisti del, ki govori o potrebi okrepitve sovjetov in nujnosti boja za začasno revolucionarno vlado diktature proletariata in kmetov. Razpoloženje širokih množic je bilo vzrok, da je biro CK sodil, da je mogoče uporabiti pritisk na začasno vlado. To napačno stališče je popravil šele Lenin. Tako stališče je sicer porajalo iluzije glede začasne vlade, vendar sta partija in njen tisk na splošno intenzivno in na široko pripravljala množice tudi ob starem geslu o diktaturi proletariata na oboroženo revolucionarno borbo, praktično razkrivala razredni karakter razredne vlade in se tipaje približevala novi liniji. S tem sta dejansko pripravljala množice na sprejem leninskega gesla »Vso oblast sovjetom!« Bugajev opozarja na posebno vlogo, ki jo je imelo marčno posvetovanje partijskih delavcev (27. marca—2. aprila) v tem procesu formiranja partijske taktike. To posvetovanje je proglasilo prehod oblasti v

roke proletariata kot edini način, da se konča imperialistična vojna, vendar se še ni ločilo od politike pritiska na začasno vlado. Stalinov referat na tem posvetovanju je že bil pod vplivom prvega Leninovega »Pisma iz daljave«, posebno njegova analiza razporeda družbenih sil. Stalin je tedaj dejal, da je vprašanje o podpori začasni vladi prazno in nesprejemljivo, toda tudi vprašanje o prevzemu oblasti še ni zrelo. Trenutno je treba utrditi centralni sovjet kot edini organ, ki lahko zavzame oblast. — Bugajev opozarja, da ni mogoče spoznati taktike partije od februarja do Leninovega prihoda, omejujoč se samo na vprašanji o vojni in oblasti. Treba je tudi pregledati, kako je partija delovala med množicami, kako jih je politično vzgajala ob konkretnih dogodkih, kako jih je ob njihovi lastni izkušnji prepričevala, da samo boljševiška linija izraža osnovne interese delovnih ljudi. Na osnovi svoje analize prihaja Bugajev do zaključka, da so v delu boljševikov v tem času res bile napake, da se partija ni takoj v celoti odločila preiti s starega gesla o diktaturi proletariata k novemu geslu o oblasti sovjetov, preračunanemu na zmago socialistične revolucije. »Toda pri vsem tem videti v politični liniji partije v tem obdobju samo nedostatke in napake, tendenca, ki se je n. pr. svoj čas pokazala v reviji ‚Voprosy istorii‘, pomeni hote ali nehoti klevetati partijo, ignorirati pozitivno izkušnjo, ki si jo je nabrala v prvih tednih po zmagi februarske revolucije.«

Tudi Bugajev ugotavlja, da so Leninove Aprilske teze dale partiji novo orientacijo, jo oborožile s konkretnim načrtom boja za prehod k socialistični revoluciji. Ta načrt je bil preračunan na mirno preraščanje meščansko-demokratske revolucije v socialistično, ker so revolucionarne sile bile v premoči spričo dejstva, da buržoazija ni s silo nastopala proti ljudstvu. Šele njen napad na ljudstvo je boljševike prisilil poklicati delovne ljudi k orožju. Bugajev potrjuje, da del boljševikov spočetka ni v celoti podprl Aprilskih tez, toda svari pred pretiranjem teh nesoglasij v partiji. Nezadostno razumevanje tez s strani večine boljševikov je Lenin upošteval in jih zato v »Pismih o taktiki« podrobneje razložil, tako da jih je partija končno navdušeno sprejela. Partija boljševikov se je pokazala dorasla položaju v vsem kritičnem obdobju, zaključuje Bugajev.

Studiji Burdžalova in Bugajeva se med seboj zanimivo dopolnjujeta in popravljata. Po vsem videzu si ne prva ne druga ne lastita končne sodbe o odprtih vprašanjih. Še teže bi seveda bilo tako sodbo izreči bralcu, kateremu pomenita tako rekoč šele prvi korak h globljemu poznavanju tega pomembnega oddelka sovjetske revolucije. Vendar branje te polemike vzbuja vtis, da Bugajev pri dokazovanju nepretrgane revolucionarne vloge in zrelosti boljševiške partije pojem »partija« nekoliko preveč istoveti s Stalinovo osebo, medtem ko bi Burdžalovemu ocenjevanju Stalina lahko očitali, da nehistorično Stalina očitno preveč izdvaja iz splošnih tedanjih pogojev in ga ocenjuje bolj pod vtisom poznejše njegove negativne dejavnosti in vloge. Tako prva kot druga tendenca preveč koreninita v tleh današnje politične problematike Sovjetske zveze, da bi dovoljevali res zgodovinsko pravično oceno Stalinove vloge marca in aprila 1917.

Janko Pleterski